

ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont

**MTA Law Working Papers
2026/6**

Kriminológia és alkotmányozás

Korinek László

ISSN 2064-4515

<http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

*ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont – MTA Kiválósági Kutatóhely
ELTE Centre for Social Sciences – MTA Centre of Excellence*

Korinek László

Kriminológia és alkotmányozás

A szerző annak az álláspontjának ad hangot, hogy a Magyarországon küszöbön álló alkotmányozást alapjaiban befolyásolja az állam és az emberek, valamint közösségeik közötti viszony. A kriminológiai kutatások annyiban relevánsak ebből a szempontból, hogy a polgári és politikai szabadságok korlátozását tipikusan a bűnözés kezelésével magyarázzák, beleértve a megelőzést is. A múlt században fokozatosan háttérbe szorult a jogépségi megközelítés, ami az alapjogok tiszteletét emelte ki, megszorításuk kivételes és jól megragadható feltételek fennállása esetén történő megengedése mellett. Mivel azonban a veszélyesség elleni fellépés szükségessége került előtérbe a kockázat-társadalom viszonyai közepette, a korábbi garanciákat ki kell egészíteni újakkal. A megfigyeltség és a preventív, sőt: proaktív beavatkozások a szerző véleménye szerint hatékony ellenőrzéssel, sőt: azon túlmutató társadalmi, külső kontrollal ellensúlyozandók. Ez a kriminológia tanulsága, de megfelelően irányadó az egész állami tevékenységre és annak környezetére.

Kulcsszavak: alkotmányozás, kriminológia, emberi jogok, garanciák, hatalommegosztás, megfigyeltség, kockázat-társadalom, veszélyesség, ellenőrzés

László Korinek

Criminology and Constitution-making

The author expresses the view that the upcoming constitution-making in Hungary is fundamentally influenced by the relationship between the state and the people, as well as their communities. Criminological research is relevant in this respect in that limitations on civil and political freedoms are typically explained by dealing with crime, including prevention. In the last century, the approach focusing on the integrity of the law, emphasizing the respect for fundamental rights and allowing restrictions only under exceptional and clearly defined conditions has gradually lost its significance. However, since the need to tackle danger has come to the forefront amid the conditions of a risk society, the previous safeguards need to be supplemented with new ones. According to the author, surveillance and preventive, even proactive interventions should be counterbalanced with effective oversight, and even with

social, external control that goes beyond that. This is the lesson of criminology, but it properly relates to all state activity and its environment.

Keywords: constitution-making, criminology, human rights, guarantees, separation of powers, surveillance, risk-society, dangerousness, checking

Kriminológia és alkotmányozás

Mi köze a bűnözés kutatásának az alkotmányozáshoz?

Újból napirendre került egy alaptörvény megalkotása. Tény, hogy hosszú ideig még a rendszerváltás előtti – bár lényegesen átalakított, a polgári demokrácia követelményeihez igazított – szabályozás volt hatályban, azt követően pedig a szélesebb körre kiterjesztett társadalmi vita és tudományos előkészítés nélkül született 2011-es Alaptörvény a történeti alkotmányra való, nehezen értelmezhető utalás mellett töltötte be a jogrendszer és a közhatalmi berendezkedés számára irányadó normaegyüttes szerepét.

Számos kérdés felmerül az alkotmányozással kapcsolatban. Ilyen például az időszerűség és a megalkotásra jogosult intézmény ügye. Ez utóbbi a hatályos jogban rendezve van, de nyilvánvaló, hogy a tartósnak, és nem egy politikai párt akaratát kifejező alkotásnak szánt alkotmánynak kiterjesztett bázison kell nyugodnia.

Jelen tanulmányban a közhatalom és a társadalom viszonyának legmagasabb szintű jogi szabályozásával kapcsolatos kriminológiai kérdéseket tárgyaljuk. Felvetődik a kérdés: van-e ennek egyáltalában létjogosultsága, hiszen a bűnözés kutatása csupán egy jogág, ami a kapcsolódó normák környezetének, oksági tényezőinek a vizsgálatára szorítkozik. A legfontosabb követelmény az alkotmányos büntetőjog igénye, ami úgy is értelmezhető, hogy a társadalomra veszélyes magatartások elleni fellépés – akár a közvetlen értelemben vett eredményesség rovására is – csak szigorúan meghatározott keretekben valósulhat meg.¹ A joguralom elvét követő demokráciában ez természetesnek tekinthető.

Amikor azonban a későbbiekben betartandó garanciális normákat is megjelenítő alaptörvény megalkotásáról van szó, akkor nyilvánvalóan választ kell keresni arra is, hogyan ragadja meg a törvényhozás (alkotmányozás) a hatalom lehetőségeit és kötelezettségeit, az életviszonyokba való beavatkozás korlátait. A halálbüntetés alkotmánybíróági eltörlése a példa arra, hogy a vitathatatlanul elvi jelentőségű, a hatalom és az egyén viszonyának lényegét érintő döntés meghozatala során szükség volt a kriminológia tapasztalatainak, szempontjainak a mérlegelésére is, ezért hallgatták meg a tudomány képviselőit, így a jelen tanulmány szerzőjét is.²

¹ Szabó András (1996): Büntetőjog és alkotmánybíráskodás. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*. 48. szám, 1–20, 239–253.

² 23/1990. (X,31.) AB határozat

A kérdés általánosabban is feltehető: érvényesülhetnek-e kriminológiai szempontok az alkotmányozás folyamatában, lehetnek-e hatással a legmagasabb szintű jogi keretek formálására. A válaszuk határozottan igenlő, sőt megjegyezzük, hogy a társadalomra veszélyes jelenségekről való gondolkodás – és így a bűnözéssel foglalkozó tudomány is – egyre erősödő szerepet játszik a legfontosabb normák statuálásában.

A biztonság mindig fontos szempont volt a jogi szabályozásban és az előírások alkalmazásában is.³ Látni kell azonban, hogy a polgári alkotmányok megszületésének korához képest jelentős változások következtek be a fenyegetettség felfogásában és a védekezés eszközeinek, módjának a megítélésében is. (Például a tudományos technikai változásoknak köszönhetően megváltozott a világ: a megóvottságunkért – akarjuk vagy sem – túrnunk kell, hogy megfigyeltekké válunk.) Ha ezen változásokat figyelmen kívül hagyjuk, akkor lehet tetszetős szövegeket rögzíteni, de az alkotmány fiktív lesz, elszakad a valóságtól, nem lesz képes valódi befolyásoló tényezőként működni.

A polgári átalakuláshoz kapcsolódó klasszikus alkotmányozás a korábbi – feudális – rend önkényét, az emberek végletes kiszolgáltatottságát kívánta megszüntetni. A szabad társadalom és a korlátozott hatalom szigorú elválasztása, az emberek akaratának az érvényesítése adta a garanciát a természetes, elidegeníthetetlen, veleszületett jogok tiszteletben tartására. Ebben a felfogásban a társadalmi értékek megóvása céljából kifejtett hatalmi tevékenység jogi és erkölcsi alapjainak a meghatározása a társadalmiszerződés-elméletek és azokkal összefüggésben az alkotmányozás egyik központi kérdése volt. John Locke is kiemelte a büntetőjogi szabályozás és az ilyen szankciók alkalmazásának a fontosságát a civil társadalom és a politikai állam közötti viszonyok rendezésében.⁴ Az alkotmány eszköz volt a korábban abszolút hatalom korlátozására. Így értelemszerűen az emberek sorsát érintő döntéseket is határok közé kellett szorítani, aminek alapvető eszköze a törvényhez kötöttség volt. Innen ered a normavilágosság és a feltételekhez kötött büntetőeljárás követelményének a bűnözéskontroll alapjaként való meghatározása. Ahogyan Cesare Beccaria is hangsúlyozta: mindenkinek tudnia kell, hogy bűnös-e, vagy ártatlan. Ellenkező esetben az önkény, a zsarnokság előtt nyitunk kaput.⁵

Megjegyzendő, hogy ez a felfogás a magyar rendőrségi törvény parlamenti vitájában is felmerült, méghozzá éppen az előterjesztőt képviselő belügyminiszter expozéjában: „A

³ Ádám Antal (2005): A biztonság értékéről. *JURA*, 1, 33–41.

⁴ Locke, John (1924): *Two Treatises on Civil Government*. J. M. Dent & Sons Ltd, London; NEW Dutton & Co. Inc. New York

⁵ Beccaria, Cesare (1967): *Büntetés és büntetés*. Akadémiai Kiadó, Budapest

*rendőrség a jogsértő állampolgár ellen jár el, nyugton hagyja a jog szerint cselekvőt.*⁶ Nem lényegtelen különbség, hogy a polgári alkotmányosság klasszikusai nem a rendőrségtől, hanem az igazságszolgáltatástól várták a törvényszegés, valamint az ahhoz kapcsolódó következmények kimondását. Hozzá kell tenni: a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény érvényesíti is a hivatkozott megközelítést. A jogszabály 54. §-a (1) bekezdésének g. pontja megengedi a löfegyver használatát az emberi élet kioltását szándékosan elkövető elfogására, szökésének megakadályozására. Ez azt jelenti, hogy a közeg akár meg is ölheti azt, akit gyilkosnak minősít, ha az illető nem adja meg magát. Nem célzottan, de a halál elfogadható eredményével. Az Alkotmánybíróság nem kifogásolta ennek a lehetőségnek a biztosítását, „...*ha a rendőr minden kétséget kizáróan tudja – a körülményekből egyértelműen következik – hogy az a személy, akire rálő, korábban embert ölt.*”⁷ A kétséget kizáró rendőri tudás itt kiváltja a büntetőeljáráásban lefolytatott bizonyítás eredményeképpen ugyanilyen bizonyossággal megállapítható terhelő tény. Az elkövető megölése azonban a hazai jogrendszerben egyébként – éppen az Alkotmánybíróság döntése miatt – nem megengedett még a bűnösség kimondása mellett sem.

Ez az ellentmondás jól példázza azt a változást, ami a polgári átalakulás időszakában kialakult és megszilárdult elvi követelmények oldódását, az embert az állammal szemben védő garanciák leépülését eredményezte. Ha a törvények uralmának az eszméjét, az alapjogok értékét továbbra is valljuk – ez a helyzet Magyarországon és másutt is –, akkor az a feladat, hogy a kockázattársadalom viszonyai közepette is reális biztosítékokat dolgozzunk ki a hatalomnak, és immár távolról sem csupán az államhatalomról van szó, való kiszolgáltatottság elleni védelemre.

Kérdés, hogy ennek mi köze van a kriminológiához. Nagyon sok. Az emberek alávetését a hatalomnak ugyanis nem kizárólag, de a leglátványosabbnak a bűnössé nyilvánítás és az annak alapján alkalmazható bánásmód jelentette, és jelenti ma is.

Az alkotmányozás alapja az egyének, a közösségek és a hatalom viszonyának a meghatározása. A polgári átalakulás időszakának a felfogása szerint az állam a civil társadalom akaratának van alávetve (népszuverenitás). Ez azonban fikció, technikailag is kivihetetlen, hogy az emberek közvetlenül mozgassák a hivatalos intézményeket. Reális viszont az az elvárás, hogy a hatalom gyakorlásának legyenek korlátai, ezek egy része magukban a szervezeti megoldásokban és a hozzájuk kapcsolódó szabályozásban keresendő.⁸ A társadalom direkt módon nem működteti,

⁶ A rendőrségről szóló törvény javaslatának (T/9764) általános vitája, az Országgyűlés 1993. október 5-i ülésnapján.

⁷ 9/2004. (III. 30.) AB határozat.

⁸ Sajó András (1995) *Az önkorlátozó hatalom*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Budapest.

de számos eszközzel ellenőrzi az államot és az önkormányzatokat, ezért az emberekkel és a közösségekkel megvalósított kapcsolathoz, különösen a szabadságukba való beavatkozáshoz elfogadható indokra van szükség. Ilyen – fontos, elvi jelentőségű – megalapozást jelent a bűnözéssel szembeni fellépés.

A kriminalitás megítéléséről és kezelésének módjáról vallott felfogás

Hagyományos megközelítésben a bűn az együttélés szabályainak a megsértése, jogellenes, a társadalomra veszélyes magatartás. A büntetés alkalmazásával a jog épsége helyreáll amellet, hogy az időben és helyesen alkalmazott szankció megelőző hatást is kifejt. Ahogyan azt Szabó András a halálbüntetés eltörléséről szóló 23/1990. (X. 31.) alkotmánybírósági határozathoz fűzött párhuzamos véleményében kifejtette: a büntetés szimbolikus funkciója annak tudatosítása, hogy a normákat nem lehet következmények nélkül megszegni. Természetesen a hatalomnak sem, ezért fontosak az eljárási garanciák.

Látni kell azonban, hogy a közgondolkodás, de a hatalomgyakorlás, azon belül a jogalkotás és jogalkalmazás nem maradt meg ennél az egyébként következetes és értékelvű megközelítésnél. A bűncselekmények megelőzése ősidők óta ésszerű alternatíva a büntetésekkel szemben, persze ez utóbbiaknak is volt és van preventív szerepe. Az is helyeselhető, hogy nem kell megvárni a sokszor hatalmas károkat okozó elkövetést, jobb meggátolni a nagyobb rossz bekövetkezését. Annak megakadályozása érdekében többek szerint akár a személyes szabadságtól való megfosztás,⁹ akár – amint a már hivatkozott példán láttuk – még az emberi élet kioltása is megengedhető.¹⁰ Ismételten hangsúlyozni kell, hogy a klasszikus alkotmányossági elvek soha nem mentek át a maguk teljességében a gyakorlatba. Olyannyira nem, hogy a 19. században még a felelősségtől vagy tényleges veszélyességtől független rabszolgaság intézménye is fennállt az USA több államában, az Egyesült Királyságban pedig a hatalommegosztással összeegyeztethetetlen szervezeti megoldások (például a Lordok Háza mint legfelsőbb bíróság) léteztek egészen a közelmúltig.¹¹

Ennek ellenére nem mindegy, hogy maga a legfőbb törvény milyen elveket rögzít. Az említett példák azt is jelzik: van jelentősége annak, hogy a hatalomgyakorlással szemben milyen

⁹ Ferzan, Kimberley Kessler (2011): *Beyond Crime and Commitment: Justifying Liberty Deprivations of the Dangerous and Responsible*. *Minnesota Law Review*, 96(1), 141–194.

¹⁰ Miller, Seumas (2016): *Shooting to Kill – The Ethics of Police and Military Use of Lethal Force*. Oxford University Press, Oxford–New York.

¹¹ Constitutional Reform Act 2005. Ryan, Mark (2005): *The House of Lords and the Shaping of the Supreme Court*. *Northern Ireland Legal Quarterly*, 56(2), 135–170.

követelményeket fogalmaz meg az írott vagy íratlan alkotmány, aminek hatása is lehet. A rabszolgaságot az USA-ban eltörölték, az Egyesült Királyság államszervezetét pedig a hatalommegosztás elvéhez igazították, még ha nem is azonnal.

A klasszikus polgári alkotmányosság tételeinek az érvényesülése tehát legfeljebb tendencia, nem egyenes úton történő haladás. Ebből azonban nem következik azok feladásának, „meghaladásának” a szükségessége, a velük szembehelyezkedő gyakorlat törvényesítése. Márpedig ilyen törekvésekkel is találkozunk. Magyarországon is megfogalmazódtak – egyebek mellett az angol fejlődésre utalva – a hatalommegosztás értékeivel szembeni érvek,¹² de a legalapvetőbb eszme: az emberi jogok egyetemessége és a méltóság megkérdőjelezhetetlensége ellen is tudósok tettek közzé figyelmet érdemlő gondolatokat. Ezekkel itt nem kívánunk vitába bocsátkozni, csupán azt jelezzük, hogy a jövő alkotmányozása számára nincsenek tabuk. Megjegyzendő, hogy a joguralom rendjének kiépítésétől irányadónak tekintett értékek és normák átalakítására irányuló törekvések általában éppen a bűnözés, azon belül különösen a szervezett kriminalitás és a terrorizmus veszélyeire hivatkoznak.¹³

Lehet azt mondani, hogy az új veszélyek új válaszokat igényelnek, de azt is, hogy az új válaszok új problémákat generálnak, amik már nem csupán a kriminalitásra, hanem ez egész együttélésre, de legalább a hatalom és a társadalom viszonyára kihatással vannak, tehát alkotmányos jelentőségre tesznek szert. Példaképpen említhető a bebörtönzött emberek olyan magas száma, hogy azt már az egész lakosságra vetített arányként szükséges meghatározni. Ez a helyzet például az Egyesült Államokban.¹⁴ Ez pedig már túlmutat az említett társadalomra veszélyes jelenségek különleges voltán.

Az újkorban kifejlődött alkotmányos eszmék hanyatlását több tényező váltotta ki. Az egyik – már igen korán jelentkező – az eredetileg elképzelthez képest szükségszerűen, és a szabad verseny rendszerében kialakult feszültségek miatt indokoltan megnövekedett közhatalmi szerepvállalás, a szabadságot tisztelő hatalomtól a gondoskodó, beavatkozó állami és önkormányzati működés felé történő elmozdulás. A későbbiekben az is világossá vált, hogy a társadalmi szükségletek – beleértve a biztonság fenntartását is – kielégítése nem lehetséges a közhatalom és a civil társadalom közötti éles határvonal fenntartása mellett. A posztmodernnek nevezett rendszert jellemzi a korábbi, garanciálisnak tekintett szétválasztások (külső-belső,

¹² Pokol Béla (2003): *A bírói hatalom*. Századvég, Budapest.

¹³ Dershowitz, Alan M. (2002): *Why Terrorism Works*. Yale University Press, New Haven–London. Brugger, Winfried (2000): Vom unbedingten Verbot der Folter zum bedingten Recht auf Folter? *Juristen Zeitung*, 55(4), 165–173. Jakobs, Günther (2004): Bürgerstrafrecht und Feindstrafrecht. *Onlinezeitschrift für Höchststrichterliche Rechtsprechung zum Strafrecht* <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/archiv/04-03/index.php3?seite=6>.

¹⁴ Wakefield, Sara – Turney, Kristin (2025): The Rise of the Carceral State: Foundations and Contours of a Rapidly Changing Criminal Legal System. *The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences*, 11(3), 136–173.

közbiztonság-magánbiztonság stb.) oldódása, az eltérőnek tekintett funkciók egybemosódása, ami a bűnözés kezelésében is megnyilvánult.¹⁵

Fontos, és részben a bűnkezelés belső fejlődéséből, a kegyetlen és igen gyakran értelmetlen büntetések feladásából eredő fejlemény a megtorlástól a fegyelmezés felé történt elmozdulás. Ez feltételezte az elítéltek viselkedésének a megfigyelését annak érdekében, hogy azt megfelelően befolyásolni tudják.¹⁶

Mindennek azért van alkotmányos jelentősége, mert ennek a Foucault által leírt modellnek a lényege: az emberek szemmel tartása a magatartásuk befolyásolása céljából nem maradt a büntetés-végrehajtás körében. Más, később említendő tényezők hatására is ugyanezt a megközelítést alkalmazták és alkalmazzák más intézmények mind a magánszférában, mind pedig a közhatalom gyakorlása során.¹⁷

Nem tekinthetünk el a biztonság értékének a középpontba kerülésétől, ami az említett változásoktól sem függetlenül bekövetkezett a múlt század második felétől. A kockázattársadalom felfogása nem a hatalom saját terméke, bár régi politikai fogás, hogy az állam megvédi a polgárait azoktól a veszélyektől, amiknek a felnagyításához tipikusan maga is hozzájárul.¹⁸

Noha az emberiség a történelme folyamán számtalan, sokszor egyes közösségekre nézve megsemmisítő erejű csapásokat élt át, a szorongás, a félelem és a kockázat tudata jellemzően a múlt század vége felé vált állandó és igen hangsúlyos elemévé a közgondolkodásnak és az emberek életérzésének.¹⁹ A biztonság felértékelődött, annak védelme iránt is hatalmasra nőtt az igény. Megjegyzendő, hogy a veszélyek súlyának a tudati visszatükröződése és a valóságos – legalább közvetve, például a bűnözési statisztikával mérhető valóságos fenyegetettségi szint nincs összhangban²⁰. Az emberek sérülékenységeinek átélése tehát szubjektív, és a bizonytalanság miatti tudásszomj miatt befolyásolható. Ebben kiemelkedő szerepe van a médiának, és az annak sokszínűsége miatt rendszerint tekintélyesebbnek tartott közhatalmi megnyilvánulásoknak.

Ezeknek a fejleményeknek nagy hatása volt a hatalom és az emberek, valamint a közösségek és az államon, valamint az önkormányzatokon kívüli intézmények közötti kapcsolatokra is.

¹⁵ Gönczöl Katalin (2013): *A hagyományos pönológiától a posztmodern kriminálpopulizmusig*. Előadás a IV. Magyar Várostartörténeti Konferencián. Lejegyezte Takács Judit, 2014_TJ_GonczolK_ismertetes.pdf.

¹⁶ Foucault, Michel (1990): *Felügyelet és büntetés, – a börtön története* Gondolat, Budapest.

¹⁷ Korinek László (2023): *Panopticonban élünk*. In: Végh Zsuzsanna (szerk): *Paradoxonok a kriminológiában*. ORAC Kiadó, Budapest, 178–195.

¹⁸ Cohen, Stanley (2011): *Folk Devils and Moral Panics*. Routledge, London.

¹⁹ Beck, Ulrich (2003): *A kockázat-társadalom – Út egy másik modernitásba*. Századvég Kiadó, Budapest.

²⁰ Korinek László (1995): *Félelem a bűnözéstől*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

Amint arról szó volt, a népszuverenitás nem vált érzékelhető valósággá, az emberek kiszolgáltatottsága nem szűnt meg. Ezzel együtt lényeges változás következett be a civil társadalom tagjainak az állam részéről történő értékelésében. A klasszikus alkotmányosság jegyében a szabad egyének és közösségeik csak akkor váltanak ki beavatkozási kényszert, ha megsértették a törvényeket. A kockázat-társadalom a már említett egyéb változásokkal együtt az igazságosságnál is fontosabb szempontjak tartja a biztonságot. Ennek a megteremtését, fenntartását és védelmét hagyományosan elsősorban az államtól várják az emberek, bár ez is szubjektív, nem teljesen megalapozott igény, ahogyan arra a magyar rendészeti tudósa, Concha Győző már a múlt század elején rámutatott.²¹

A törvények alapján korlátozható szabadság helyébe az előre megfoghatatlan és leírhatatlan veszély lépett. Ez pedig megfosztotta az egyéneket és a közösségeket is a jogszabályokon alapuló autonómia-védelmi lehetőségeiktől. Az Alkotmánybíróság a már hivatkozott, a rendőri löfegyver-használatot is érintő határozatában nagyon szókimondóan rögzítette: „...az élet kockázati tényezőinek egyike maga az ember, mert a szó elvont értelmében bárki képes embert ölni”.

Ebből következik, hogy a bűnösség vagy annak konkrét lehetősége (gyanú) elleni cselekvést felváltja a veszélyek kezelése, a veszély pedig a mondottak szerint – és ez egyébként vitathatatlan – ott rejlik mindenkiben. A jelenleg hatályos Alaptörvényünk világossá is teszi a fókuszváltást, amikor például a rendőrség feladatainak a felsorolásában első helyre teszi a bűncselekmények megakadályozását [46. cikk (1) bekezdés].

Természetesen az is igaz, hogy a deliktumok is veszélyesek a társadalomra, negatív hatásuk nem merül ki az adott magatartás által okozott azonosítható sérelemben. A büntetőjog azonban tradicionálisan az elhatározott, és véghezvinni legalább megkísérelt tetteket rendeli büntetni, az előkészületet csak kivételesen. A kockázat-társadalom szabályozásának egyik jellemzője viszont éppen az, hogy az anyagi büntetőjog a védelmi vonalat a korábbiaknál távolabb húzza meg, a tényállások egyre gyakrabban védenek olyan érdekeket, amelyek mögött nem általánosan elfogadott értékek, hanem legfeljebb az oltalmazásuk lehetőségének a feltételei állnak (*mala prohibita*).

A védelmi vonalak távolabbra tolása

²¹ Concha Győző (1901): *A rendőrség természete és állása szabad államban. Értekezések a társadalomtudományok köréből*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.

Alaptétel, hogy a gondolat maga még nem bűncselekmény, de általában onnan indul a folyamat. Az emberekben veszélyt látó hatalom arra törekszik, hogy hozzáférjen az emberek tudatához, a megismerésnek ne legyenek korlátai. Jellemző az a felfogás, amit Drusza Tamás így fogalmazott meg: „...indokolja és magyarázza a titkos cselekvések és az azokat végző szervezetek létét maga a titok, mint társadalmi jelenség [...] a titok alkalmazása jelentős előnyökhöz juttathatja annak birtokosát. Következésképpen azok, akik nem élnek a titok, illetve a titok megismerésének eszközeivel, szükségszerűen hátrányba kerülnek azokkal szemben, akik alkalmazzák ezeket.”²² Ráadásul ezt a legitimnek tekintett, az egyébként alkotmányosan oltalmazott magánszférába való állami behatolást még büntetőjogi szabály is védi. A Btk. 422. §-ának (2) bekezdése szerint büntetendő, aki fedett nyomozó, illetve titkos információgyűjtés folytatására vagy leplezett eszközök alkalmazására feljogosított szervvel titkosan együttműködő személy kilétének vagy tevékenységének megállapítása céljából – akár legálisan – információt gyűjt. Tehát bűncselekményt követ el az, aki szeretné megtudni, hogy kémkednek-e ellene. Az óvatos, jogkövető polgárnak tartózkodnia kell még a gyanús jelek (csipogó telefon, feltűnően bizalmaskodó személy felbukkanása) miatti érdeklődéstől is, hiszen előre nem tudhatja, hogy ha van a magánszférájába való behatolás, akkor az vajon hivatalos-e. Eljárásjogi eszközök is segítik a hatalmat a felderítő munka korlátainak a lebontásában. A 2017-ben kihirdetett büntetőeljárás törvény vezette be az előkészítő eljárás intézményét,²³ amelynek keretében konkrét – akár egyszerű – gyanú hiányában is lehet leplezett eszközöket alkalmazni annak érdekében, hogy megállapítsák: egyáltalában felmerülhet-e a bűnelkövetés legcsekélyebb valószínűsége. Ilyen körülmények között – az elemi ismeretek hiányában – lehetetlen erre a súlyos jogkorlátozásra érvényesíteni a szükségesség és arányosság alkotmányos követelményeit.²⁴

Az államnak az emberekben rejlő veszélyesség feltárására és kezelésére irányuló törekvéseit fejezi ki azoknak a magatartásoknak, sőt élethelyzeteknek a kriminalizálása, amik az általános megítélés szerint sem tükröznek valamiféle szembefordulást a közösségi értékekkel. Tradicionálisan ilyen a szegénység,²⁵ újabban a hajléktalanság.²⁶ Nem vitatható, hogy mindkettő kiválthat jogsértések elkövetésére irányuló szándékot, de az sem, hogy önmagukban

²² Drusza Tamás (2025): *A titkosszolgálati tevékenység társadalmi rendeltetése*. Doktori értekezés. Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Budapest.

²³ 2017. évi XC. törvény 339–347. §-ok.

²⁴ Korinek László – Finszter Géza (2018): Az eltűnt gyanú nyomában. *Belügyi Szemle*, 3, 121.

²⁵ Gönczöl Katalin (1991) *Bűnös szegények*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

²⁶ Tihanyi Miklós (2023): Amikor bűn az élet – azaz a hajléktalanság kriminalizációja. In: VII. Turizmus és biztonság konferencia, tanulmánykötet. Pannon Egyetem, Nagykanizsa, Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központ, Nagykanizsa, 68–77.

nem árulkodnak tettesi, sokkal inkább áldozati pozícióról. Viktimológiai közhely azonban, hogy számos helyzetben csupán a véletlen dönti el: kiből lesz elkövető, és kiből áldozat.²⁷

Ez a tendencia oldja az „ultima ratio” elve szerinti korlátozást, ami szerint a büntetőjog a szankciós szabályozás záróköve, csak végső, elkerülhetetlen esetekben vethető be a társadalmi értékek védelmében.²⁸ Az is igaz persze, hogy a követelmény azért is fogalmazódott meg, mert a hivatalos felfogás szerint az emberi jogokba való legsúlyosabb beavatkozások csak a büntetőjog – beleértve az eljárást is – garanciáinak érvényesülése mellett történhetnek meg. Ma már az emberi élethez való jog, sőt a méltóság (lásd kínvallatás) jogszerű megsértésének rendészeti, tehát a biztosítékokat jórészt mellőző eljárásban történő lehetősége – ami egyébként korábban is létezett – egyre inkább intézményesedik, tehát az „ultima ratio” büntetőjogi elvárása ténylegesen is veszít valóságos jelentőségéből.

Hangsúlyozni kell, hogy az itt leírt változások nem hungarikumok. A végső eszköz elvének intézményes feladása nyilvánul meg például a polgári szabadságok mintaoszágának tekintett Egyesült Királyságban is. Az antiszociális magatartások elleni intézményes hatalmi fellépést szabályozó törvényi rendelkezések elmozdítják a deviancia és a kriminalitás között, az utóbbi körbe emelve a hagyományosan csupán illetlenségnek, „bunkóságnak” tekintett megnyilvánulások jelentős részét. Ráadásul úgy, hogy egyes törvényi meghatározások széles körű mérlegelési jogot biztosítanak az elbírálás során. Az antiszociális magatartásokról, a bűncselekményekről és rendészetről szóló 2014. évi, néhány rendelkezés kivételével Angliára és Walesre irányadó törvény szerint büntethető az a viselkedés, ami másokat háborgatott, megriasztott, megbántott, illetőleg valószínűsíthetően ilyen hatások kiváltására alkalmas. Hasonlóképpen ítélandó meg az olyan magatartás, ami alkalmas lehet a háborgatásra vagy zavarásra valakinek a foglalkozásával vagy lakóhelyével kapcsolatban. Kétségtelen tény, hogy a beavatkozás lehetőségei nem korlátozódnak a tradicionális büntetőjogi eszköztárra, mert nevelő karakterű reagálás is lehetséges, de van mód erősen jogkorlátozó (például őrizet) fellépésre is.²⁹ Mindazonáltal nem vitás, hogy az antiszociális magatartásokra vonatkozó előírások a büntetőjog szabályozási körébe tartoznak, alkalmazásuk is a kriminalitás elleni küzdelem része. Természetes, hogy az állami és önkormányzati kezelést kiváltó társadalomra

²⁷ Hentig, Hans von (1940): Remarks on the Interaction of Perpetrator and Victim. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 31(3), 303–309. Wolfgang, Marvin (1975): *Patterns in Criminal Homicide*. Patterson Smith, Montclair, NJ.

²⁸ Dr. Amberg Erzsébet (2020): *A büntetőjogi felelősség helye és ultima ratio szerepe a felelősségi alakatok rendszerében*. PhD-értekezés, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskolája, Pécs. Nagy Ferenc (2018): Az állami büntetőhatalom korlátozása ellen ható tendenciák a büntetőjogban. *Állam- és Jogtudomány*, LIX(1), 78–92.

²⁹ Anti-social Behaviour, Crime and Policing Act 2014.

veszélyesség körének ez a fajta kiterjesztése vegyes fogadtatásra talált. Nem véletlen, hogy a koncepciójukban új rendelkezések hatályosulása, alkalmazásuk a megcélzott magatartások és elkövetőik másfajta kezeléséhez hozzászokott gyakorlatban enyhén szólva sem tekinthető zökkenőmentesnek.³⁰

Ez a közhatalmi megközelítés nem nevezhető kivételesnek. Jelentős, gyakorlati következményekkel is járó megelőzési stratégiát alapozott meg a betört ablakok elméletére³¹ épülő zéró tolerancia felfogás.³² Az eredeti elgondolás szerint biztosan gyors közbiztonságromlást eredményez az elhanyagoltság túrése (a betört ablakok kijavításának elmaradása egy adott lakókörnyezetben). Ebből többen arra következtettek, hogy a kisebb súlyú törvényszegések elleni következetes és az ellenük alkalmazott határozott fellépés meg fogja akadályozni a jelentősebb kriminalitás kifejlődését. Ez azonban így nem igazolható, a felfogás leegyszerűsíti a bűnözés, valamint az annak kezelésére irányuló tevékenység komplexitását.³³

Bűnözéskontroll és társadalomirányítás

A közhatalom immár nem kizárólagos, de irányadó szerepet betöltő jelenléte és aktivitása a korábban általa „no-go” területnek tartott viszonyokban közvetlenül alkotmányos jelentőségű kriminológiai kérdés. Valójában ennél is többről van szó. Régi felismerés, hogy a megfigyelés egyben meg is változtatja annak tárgyát.³⁴ Természetesen igaz ez a bűnüldözési és prevenciós rendeltetésű felderítésre is. Annál inkább, mivel a törvény még a büntetőeljárás keretében alkalmazott leplezett eszközök alkalmazása során is megengedi az aktív, tehát alakító jellegű beavatkozásokat.

Tudományosan és hivatalos vizsgálatok eredményei alapján is igazolt tény, hogy a bűnüldözési, a büntető igazságszolgáltatási, valamint a rendészeti működés egyenlőtlenül érinti az egyes társadalmi csoportokat, összehatásában diszkriminációt eredményezhet. Teljesen egyértelmű például, hogy a már említett zéró tolerancia gyakorlata az utcán élőket érinti, miközben az arra fordított jelentős erőfeszítések miatt másokra kevesebb rendőri figyelem jut. A hátrányosan

³⁰ Burney, Elizabeth (2002): Talking Tough, Acting Coy: What Happened to the Anti-Social Behaviour Order, *The Howard Journal of Crime and Justice*, 41(5), 469–484.

³¹ Kelling, George L. – Wilson, James Q. (1982): Broken Windows – The Police and Neighborhood Safety. *The Atlantic*, 1982 March.

³² Punch, Maurice (2007): *Zero Tolerance Policing*. The Policy Press, University of Bristol, Bristol.

³³ Grabosky, Peter (1999): Zero Tolerance Policing, Australian Institute of Criminology. *Trends & Issues in Crime and Criminal Justice*, No. 102, 1–4.

³⁴ Baclawski Kenneth Paul (2018): The Observer Effect, 2018 IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers) Conference on Cognitive and Computational Aspects of Situation Management (CogSIMA) *ObserverEffect-KenBaclawski.pdf*.

megkülönböztetett közösségek tagjai aránytalanul nagy számban és igen gyakran elfogadhatatlan módon kerülnek rendészeti ellenőrzés alá, így természetesen a jogsértések feltárásának a valószínűsége is nagyobb, mint a kevésbé kontrollált csoportok esetében.³⁵ Nyilvánvaló, hogy számos esetben a kriminalizált magatartások (például hajléktalan életvitel) tipikus tanúsítói direkt módon kerülnek át a szociálpolitika hatóköréből a rendészeti kezelés szférájába.

Nem zárható ki ezért, sőt: a tevékenység egészét tekintve törvényszerű, hogy a bűnözéskontroll széles értelemben (tehát a megelőzés szempontjából is) vett eszköztárának a bevetése a közvetlen célon is messze túlmutató komoly társadalmi hatással jár. Ezzel számolni kell a jogalkotásban és a normák érvényesítésének a gyakorlatában is. A döntések alapos mérlegelése során számolni kell azzal is, hogy a beavatkozások nem csupán a célszemélyeket vagy terhelteket érintik. a rendészeti, bűnüldözési és büntető igazságszolgáltatási döntéseknek, illetőleg azok végrehajtásának olyan mellékhatásai is vannak, amik akár – miként a gyógyászatban is – akár súlyosabbak lehetnek az érintettet sújtó következményeknél. Példaképpen említhető a család fenntartásának, a róla való gondoskodásnak a lehetőségétől letartóztatással elzárt szülő esete, akinek a gyermekei szenvedhetik meg az egyébként ártatlannak vélelmezendő édesanya vagy édesapa szabadságának az elvonását.³⁶

Kriminológiai ajánlások az alkotmányozáshoz

Az eddig elmondottak alátámasztják azt a következtetést, hogy az embereknek a hatalom részéről történő (bár általában nem manifesztált) megítélése tükröződik az alkotmányban. A kockázat-társadalom általános és hatalmi gondolkodásmódja nehezen tudja elkerülni az egyének és közösségek veszélyforrásként kezelését – sőt nem is törekszik arra –, ami lehetetlenné teszi, de legalábbis korlátozza az alapjogok klasszikus védelmi rendszerének az igénybevételét.

Néhány kriminológiai-kriminálszociológai, álláspontunk szerint helyes megállapítást indokolt az alkotmányozás során figyelembe venni.

A bűnözés a társadalom normális jelensége

³⁵ Bass, Sandra (2001): Policing Space, Policing Race: Social Control Imperatives and Police Discretionary Decisions. *Social Justice*, 28(1), 156–176.

³⁶ Korinek László (2023): Kérdezze meg kriminológusát! A büntetőjog mellékhatásai. In: Végh Zsuzsanna (szerk): *Paradoxonok a kriminológiában*. ORAC Kiadó, Budapest, 272–288.

Émile Durkheim szerint a kriminalitás a társadalmi lét szükségszerű velejárója. Minden rendszerben jelen van.³⁷ Ebből nem következik, hogy nem kell fellépni ellene, az viszont igen, hogy a megszüntetésére irányuló irreális elképzelések (például háború a bűnözés legyőzésére³⁸) utópisztikusak, sőt károsak is lehetnek, hiszen óhatatlanul a katonai felfogást erősítik, ami nem egyeztethető össze a rendészet, a bűnüldözés és a büntető igazságszolgáltatás által szükségszerűen érintett emberek (és nem csupán a terheltek) emberi jogai érvényesülését garantáló alkotmányos követelményekkel. A bűnözés elleni háború koncepciójából okszerűen adódik az ellenségkeresés, a bűnözők megsemmisítésétől sem visszariadó fellépés iránti igény. Ezzel függ össze a következő elvi követelmény is.

A társadalom nem osztható fel bűnözőkre és ártatlan (potenciális) áldozatokra

Az elvetemült bűnöző és a teljesen ártatlan áldozat közötti éles különbségtétel áthatja az emberek gondolkodását, és komoly hatással van a jogalkotásra (például az eljárási szerepek meghatározásában), valamint a politikai törekvésekre is. Ez a megközelítés azonban nem egyeztethető össze a kriminalitás normális társadalmi jelenséggként történő felfogásával. A közfelfogással ellentétben „...a bűnöző többé nem mint javíthatatlan társadalomellenes lény, nem mint valami élősködő elem, idegen és asszimilálódni nem tudó test jelenik meg a társadalomban.”³⁹ Amint arról szó volt, viktimológiai közhely, hogy a tettes és a sértett pozícióját gyakran a véletlen dönti el igen sok cselekménynél, amellet az utóbbi az elkövetéshez vezető okozati láncban is komoly tényező lehet. Amint a kriminalitás társadalmi szintű normalitásából, ebből sem következik a felelősség pontos tisztázásának a mellőzhetősége az egyes esetekben. Az viszont igen, hogy az elkövető, az elítélt a méltóságát és alapjogait sem veszíti el azért, mert megsértette a törvényt.

A büntetőpolitika és az intézményrendszer egy demokratikus, emberséges közhatalomban nem lehet kirekesztő. Az említett alkotmányozási elvekkel összhangban nem lehet cél az elkövetőknek a társadalomból való kiiktatása. Van olyan modell, ami figyelmet érdemel, nem csupán a büntetések kiszabása és végrehajtása során, hanem értelemszerűen még a megelőzésben is, de a bűnüldözés, valamint a büntető igazságszolgáltatás és a szankciók alkalmazása során mindenképpen. Ez a John Braithwaite és munkatársai nevéhez fűződő „reintegráló megsegényítés” elmélete. A hivatkozott kutató hangsúlyozza, hogy a

³⁷ Durkheim, Émile (1924): *A szociológia módszere?* Franklin Társulat, Budapest.

³⁸ Ezt a felfogást képviselte például John N. Mitchell igazságügyminiszter az Egyesült Államokban tartott bűnözéscsökkentési konferencián (Department of Justice, Washington D.C, 1971. szeptember 9-i beszéd).

³⁹ Durkheim, Émile (1924): *A szociológia módszere?* Franklin Társulat, Budapest.

megszégyenítés lehet kirekesztő (disintegrative) vagy megtartó, reintegráló (reintegrative). Az előbbi nem csupán igazságtalan, de valóban kontraproduktív, ennyiben a címkézési elméleteknek igazuk van. A reintegráló megszégyenítés jellemzője, hogy az egyén tiszteletét, méltóságának megbecsülését a rosszállás kifejezése során is fenntartják.⁴⁰

Az eljárási igazságosság elvének érvényesülnie kell a rendészetben, a bűnüldözésben és a büntető igazságszolgáltatásban, de a közhatalom gyakorlásának más területein is. Ez az elvi követelmény azt jelenti, hogy a rendészet, a bűnüldözés, valamint a büntető igazságszolgáltatás számára létfontosságú adatokat az emberekkel folytatott nyílt kommunikáció, nem pedig erőszak alkalmazása és titkos műveletek révén szerzik meg. kétségtelen tény, hogy egyes, szigorúan behatárolható esetekben az utóbbiak sem mellőzhetők. Fő szabályként mégis annak kell érvényesülnie, hogy a bűnözéskontroll intézményeivel kapcsolatba kerülő személyeket a közhatalmat képviselő szervek emberszámba veszik, figyelmesen meghallgatják őket még akkor is, ha nem értenek velük egyet. Tudományos kutatások eredményei támasztják alá, hogy az eljárási igazságosság elvének következetes érvényesítése erősíti a rendőrségbe és más szervezetbe vetett bizalmat, ami pozitívan hat a feljelentési hajlandóság alakulására és általában a közbiztonság védelmét célzó együttműködésre. Az emberekben – és nem csupán a hatalomhoz való viszonyukat illetően – az összetartozás, az erkölcsi normák közösségének az átélését teszi lehetővé, ami a legjobb megelőzés, bűnözés-kezelés.⁴¹

Az emberi jogok és a mögöttük álló alapértékek egységes érvényesítése

Amint arról szó volt, az alkotmányos (alaptörvényi) garanciák ma igen jelentős eltérésekkel érvényesülnek a büntetőeljárásban és azon kívül, például a rendészetben. Az utóbbi körben az alapjogi védettség szintje nem éri el a törvények uralmára épülő demokrácia elvárásait. Teljesen indokolt az az igény, hogy a közhatalmi tevékenység által érintett emberek kiszolgáltatottsága ne attól függjön, hogy milyen eljárás folyik ellenük. Az ilyen, jogvédelmi felfogást tükröző szabályozásra jó példa a rendszerváltás időszakában született 1990. évi X. törvény, ami egységes keretek között – de a sajátosságokra is tekintettel szabályozta a különleges titkosszolgálati eszközök bevetésének engedélyezési rendszerét.

A megvalósítás lehetőségei

⁴⁰ Braithwaite, John – Pettit Philip (1990): *Not Just Deserts: A Republican Theory of Criminal Justice*. Oxford University Press, New York.

⁴¹ Vermunt, Riel – Steensma, Herman (2016): Procedural Justice. In: Sabbagh, Clara – Schmitt, Manfred (szerk.): *Handbook of Social Justice Theory and Research*. Springer, New York, 219–236.

A kriminológiának a kifejtettek szerint feladata, hogy feltárja a bűnözés kezelésének alkotmányos szintű kérdéseit és azokra válaszokat is adjon. A kodifikáció azonban már nem ennek a tudománynak a kompetenciája. Annyit azért meg lehet jegyezni, hogy a technikai fejlődés, valamint a kétségtelenül jelentkező, illetőleg veszélyesebbé váló súlyos, speciális reagálást igénylő jelenségek miatt az emberi jogok védelmét szolgáló hagyományos biztosítékok kiterjesztése új területekre (így a megfoghatatlan veszélyen alapuló rendészeti beavatkozásokra) nem feltétlenül célravezető. Az álláspontunk szerinti téves – sőt eredményét tekintve félrevezető – elgondolások nem viszik előre az alapértékek oltalmazásának az ügyét. Példaképpen említhető a leplezett eszközök alkalmazásának bírói kontrollja az előkészítő eljárásban. A sokak által üdvözölt korlát a valóságban semmit nem ér, hiszen a bíró nyilvánvalóan nem tud állást foglalni abban a kérdésben – ami ennek az eljárásnak a tárgya – hogy fennáll-e a gyanú. Ha az előterjesztő tényeket sorol fel, akkor már van gyanú, tehát előkészítő eljárásnak nincs helye. Egyszerűen hiányzik a viszonyítási alap az igazságszolgáltatás számára.

Abból kell kiindulni, hogy a veszélykezelésnek a jogépség védelme rovására történt elterjedése – ami egyébként a kockázat-társadalomban az emberek részéről támogatott törekvés – szükségképpen gyengíti az emberi jogok hagyományosan kiépült garanciarendszerének az eredményességét.⁴² Ha tehát az alapjogok mögött álló értékeket (élet, szabadság, magánszféra) a megváltozott körülményekhez képest továbbra is védeni akarjuk – amit nem kérdőjelezünk meg, és a világ alkotmányai, valamint a hatályos nemzetközi jog elvárásai is így foglalnak állást –, akkor nyilvánvalóan új eszközök, módszerek, sőt intézmények kiépítésén kell gondolkodni. Általánosságban elmondható, hogy a hatalommegosztáson és az állami beavatkozás világosan megragadható határainak megvonásán alapuló biztosítékok értéke relativizálódott, sőt kimondhatjuk: csökkent. Egyes intézmények és megoldások azonban a hagyományos struktúrában – és ezt is jelenti a viszonylagossá válás – továbbra is jól szolgálják az alapjogok védelmét. Példaképpen említhető a bírói függetlenség, valamint a parlamenti ellenőrző szerep erősödése. A klasszikus polgári alkotmányosságnak az emberi jogok védelmére kiépített rendszere tehát nem dobható ki, de a kockázat-társadalom viszonyai között új forrásokat és megoldásokat is kell találni.

Újfajta védelmi eszközök kimunkálása indokolt, megőrizve természetesen a régiek továbbra is használható erejét. A formalizált, nyílt eljárásokban például a funkciómegosztást és a

⁴² Sajó András – Uitz Renáta (2019): *A szabadság alkotmánya – bevezetés a jogi alkotmányosságba*. HVG–ORAC, Budapest.

hatáskörök világos elhatárolását nem kell, nem is szabad leépíteni. Másutt azonban szükséges az alkotmányos oltalom innovációja. Természetesen nem csupán a biztonságvédelem körében, de az ott kiépítendő intézmények és megoldások inspirálhatják az egész alkotmányos rendszer alakítását. Ezért nem mellőzhető a kriminológia tudományos eredményeinek a hasznosítása.

Kíváncsi iránynak tartjuk a „ki őrzi az őrzőket?” kérdésére adott válaszok keresését, vagyis az alapjogi korlátozásokra, beavatkozásokra jogosított szervek és személyek ellenőrzését szolgáló eszközök és intézmények kiépítését.

Már eddig is voltak erőfeszítések a közhatalom és az emberek közötti kommunikációval kapcsolatos elvárások, az átláthatóság előmozdítására. Tapasztalatok támasztják alá, hogy a lakossággal folytatott párbeszéd nem sérti a szakmai követelmények érvényesülését, sőt ellenkezőleg. az eljárási igazságosság elvének megfelelően pozitív hatással van az eredményességre. Ez a következtetés adódik a közösségi rendészet gyakorlatából, de annak eredményei az elektronikus felületeken megvalósuló tájékoztatás és tájékozódás keretei között szélesebb körben is hasznosíthatók.⁴³

A hatalmi tevékenység ellenőrzésébe, felügyeletébe, sőt: irányításába is be kell vonni olyan erőket, amik a politikai állam és a civil társadalom éles elválasztásának a koncepciójába nem fértek be, de a posztmodern korszakban már nem szentségtörés a kontrollmechanizmusba való beépítésük. Az államhatalom ellenőrzésének igénye a polgári alkotmányosság alapkövetelménye. Az önkény, valamint a visszaélések feltárására és szankcionálására vonatkozó törekvések teljesen indokoltak, ez bővebb magyarázatra nem szorul. A hatalommegosztás eszméje és kialakult gyakorlata hozott eredményeket a joguralom elvének a biztosítása körében. Egy kriminológiai példa: Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának *Miranda v. Arizona* döntése⁴⁴ például részletesen kifejti a rendőri visszaélések elfogadhatatlanságát. A méltóságon esett sérelmeken túl arról is szó van, hogy a nyomozás során ellenőrizhetetlen körülmények között, személyi szabadságukban korlátozott emberektől beszerzett adatok bíróság előtti felhasználása és értékelése sérti a bírói függetlenségnek a hatalommegosztás elvéből adódó követelményét, az igazságszolgáltatás a bűnüldözéssel szemben kiszolgáltatottá válik, mert kész helyzet elé állítják. Ezért az alkotmánybírói

⁴³ Esan, Darron T (2017): *Police Officer Communication: Bridging the Gap Between Law Enforcement and Policing Communication Styles*. Plateville: University of Wisconsin, hivatkozzák: Uricska Erna – Lippai Zsolt (2024): E-közösségi rendészet – A közösségi rendészet pragmatikája a Magyar Rendőrség online felületein, *Eruditio-Educatio*, 19(1), 110.

⁴⁴ 384 U.S. 436 (1966).

szerepet is betöltő Supreme Court kötelező figyelmeztetések alkalmazását írta elő azzal, hogy azok elmaradása a fogságban tett vallomást a bírósági eljárásban értékelhetetlenné teszi.⁴⁵

A kockázat és a veszély alapvető mérlegelési, számos tekintetben diszkrecionáriusnak is nevezhető döntések alapjává válásával azonban a formális, tételes joghoz kötött ellenőrzés új formákat is igényel. Helytállóan mutatott rá Sári János, hogy az intézményi ellenőrzéshez képest a társadalmi kontroll a politikai diszkréciót állítja szembe a hatalmi politikai diszkrécióval.⁴⁶ Ez azt jelenti, hogy a törvényesség formai követelményének a betartása mellett is lehet egy gyakorlat hátrányosan megkülönböztető, vagy éppen elviselhetetlen a tömegesen érintettek körében (*summum ius – summa iniuria*). A külső kontroll (ami felügyeleti, sőt irányítási jogosítványokat is magába foglalhat) a hivatalos szervekbe vetett bizalom növelése mellett tehát alkalmas a mérlegelési szempontok szélesebb körű érvényesítésére.

Természetesen az ilyen biztosítékok intézményesítésének is vannak veszélyei. A közhatalmat monitorozó, akár azt befolyásolni is képes nem hivatalos intézmények mögött is állhatnak olyan érdekcsoportok, amik nem az alkotmányos rendnek megfelelő igazságosságot kívánják előmozdítani. Ezért a jogi és a társadalmi kontroll együttes működtetésére van szükség. A rendőrségek külső ellenőrzésének kialakult modelljei, illetőleg azok tanulságai hasznos forrásként szolgálnak az alkotmányozás ezen fontos kérdésének a tanulmányozásához, a hatalomgyakorlás kereteinek a kimunkálásához.⁴⁷

⁴⁵ Strauss, David A. (2001): *Miranda, the Constitution and Congress*. *Michigan Law Review*, 99(5), 958–974.

⁴⁶ Sári János (1998): A hatalommegosztásos eszmerendszer értelmezésének lehetőségei és érvényesülésének történelmi irányai. In: Mezey Barna (szerk.): *Hatalommegosztás és jogállamiság*. Osiris Könyvkiadó, Budapest, 70.

⁴⁷ Vitoroulis, Michael – Mc. Ellhiney, Cameron – Perez, Liana (2021): *The Evolution and Growth of Civilian Oversight – Key Principles and Practices for Effectiveness and Sustainability*. COPS Office, Washington DC. Roché, Sebastian (2013): *The Governance and Oversight of Internal Security Forces – Turkey and the EU: A Comparative Evaluation*. Improvement of Civilian Oversight of Internal Security Sector Project II, Ankara.

© Korinek László

MTA Law Working Papers

Kiadó: ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont (MTA Kiválósági Kutatóhely)

Székhely: 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.

Felelős kiadó: Boda Zsolt főigazgató

Felelős szerkesztő: Kecskés Gábor

Szerkesztőség: Hoffmann Tamás, Lux Ágnes, Mezei Kitti

Honlap: <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

E-mail: mta.law-wp@tk.mta.hu

ISSN 2064-4515